

ТЕМА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЗБІРЦІ «БАБИН ЯР. ГОЛОСАМИ» МАРІАННИ КІЯНОВСЬКОЇ

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. 2024.

Випуск 1 (51).

УДК 821.161.2-145.09 Кіяновська

DOI: 10.24144/2663-6840/2024.1(51).12–17

Кузьма О. Тема історичної пам'яті в збірці «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. У статті здійснюється аналіз збірки «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської, сучасної української поетеси, лауреатки Національної премії імені Т. Г. Шевченка. Маріанна Кіяновська – авторка збірок «Інкарнація», «Вінки сонетів», «Міфотворення», «Звичайна мова», «373», «Бабин Яр. Голосами», «Живі перетворення» та ін. Поезії книжки «Бабин Яр. Голосами» студіюються в розрізі теми історичної пам'яті, що розглядається на рівні колективному та індивідуально-особистісному.

Мета статті – проаналізувати дискурс пам'яті в художній збірці «Бабин Яр. Голосами». Ця мета передбачала виконання таких завдань: з'ясувати авторську рецепцію тематики Голокосту в контексті досягнень сучасної української постмодерністської лірики; простежити, як реалізовується тема історичної пам'яті в книжці; визначити засоби творення художньої реальності в збірці; проаналізувати прийоми інтертекстуальності, застосовані поетесою у розкритті трагедії Бабиного Яру. Стаття ґрунтується на прийомах біографічного, психологічного, культурно-історичного, герменевтичного й типологічного методів аналізу художніх текстів.

Наголошено, що Маріанна Кіяновська як поетеса візонерського типу виявляє нові способи трактування теми історичної пам'яті у просторі постмодерністського тексту. Вона моделює психологічні стани людини в екзистенційних умовах буття й передає живий нерв трагедії Бабиного Яру через голоси жертв Голокосту. У збірці осмислюється цілий спектр екзистенційних тем та мотивів: життя і смерті, війни, убивств, самотності людини, страху, страждання, надії, любові, що надає авторському тексту понадчасовості й актуальності.

У підсумку зазначено, що поезії збірки «Бабин Яр. Голосами» є взірцями сучасної філософської, метафізичної лірики, у яких трагедія Бабиного Яру представлена в новітній художній парадигмі – крізь призму сприйняття особистості XXI століття.

Ключові слова: Маріанна Кіяновська, сучасна поезія, тема пам'яті, поетика, постмодернізм, інтертекстуальність, Бабин Яр, художнє мислення.

Формулювання проблеми. Сучасна українська література активно досліджує тему історичної пам'яті, і така заглибленість письменників у пласти пам'яті пояснюється низкою причин, однією з яких є «межова» ситуація в бутті українства. Кризові етапи в житті людства, конкретного народу, регіону, а також на індивідуально-особистісному рівні існування людини завжди були чинником появи творів нової ідейно-художньої, естетичної якості. Адже в умовах кризи, зламу епох, змін у суспільстві людина опиняється «в пошуках справжнього сенсу» (Віктор Франкл), тому такі періоди активізують теми духовного буття, внутрішньої сили, смислу існування, кристалізації тих цінностей, які давали б відчуття духовної опори. З'являються тексти, у яких аналізуються ці теми і які творять нові художні версії вселюдського, національного, індивідуального буття, твориться література метафізичного, філософського взірця, що формує універсальні смисли. Саме таку літературу представляє творчість *Маріанни Кіяновської* (нар. 1973 р.) – сучасної української поетеси, есеїстки, перекладачки, критикині, лауреатки Національної премії імені Т.Г. Шевченка (2020) та Міжнародної літературної премії ім. Збігнева Герберта (2022).

Маріанна Кіяновська – авторка збірок «Інкарнація», «Вінки сонетів», «Міфотворення», «Звичайна мова», «Книга Адама», «ДО ЕР» «373», «Листи з Литви/Листи зі Львова» (у співавторстві

з Мар'яною Савкою), «Бабин Яр. Голосами», «Живі перетворення» та ін. У 2017 році вийшла книжка «Бабин Яр. Голосами» – реквієм пам'яті жертвам Голокосту, зокрема трагедії, що сталася в Бабиному Яру у вересні 1941 року. У 2020 році за цю збірку поетеса отримала Шевченківську премію.

Простір пам'яті, який реконструюється у збірці Маріанни Кіяновської, потребує глибокої літературознавчої аналітики, адже трагедія Бабиного Яру осмислюється у вселюдських, екзистенційних художніх координатах і по-особливому є актуальною нині, в часи боротьби за свободу країни та право на вільне існування.

Аналіз досліджень. Поетичний доробок Маріанни Кіяновської не залишається поза увагою дослідників сучасного літературного процесу. Її збірки, зокрема й «Бабин Яр. Голосами», розглядалися різними критиками (О. Зараховичем, І. Ківною, М. Котик-Чубінською, О. Коцаревим, А. Пешковою та ін.). У післямові до книжки «Бабин Яр. Голосами» Олексій Зарахович окреслює специфіку художнього мислення Маріанни Кіяновської, яка пише свої тексти, перевтілюючись у своїх героїв і ретрансляючи їхні стани на межі буття і смерті: «Раптом я зрозумів, чому мені так страшно, так моторошно, так незстерпно, так безнадійно тоскно. Кіяновська не розповідає історію – у цей момент вона й була Ароном, Рахиллю, Янкелем, Лією…» [Зарахович 2017, с. 103]. Анна Пешкова наголосила, що збірка

поезій – це «радість болю бути почутим» [Пешкова 2018].

Ія Ківа слушно зауважила, що поетична книжка авторки змальовує людей, «які опинилися в пастці, стали заручниками темних часів» [Ківа 2017]. І відтворення їхнього болю потребує особливої поетики. Саме тому вірші зі збірки «мають дуже велику щільність, почасти цей ефект посилюється відмовою від розділових знаків, хоча Кіяновська не є автором, який свідомо та послідовно їх вживає...» [Ківа 2017]. Дослідники одноставні в думці, що збірка «Бабин Яр. Голосами» – визначне явище як у творчості поетеси, так і в українській літературі останніх років, тому її вивчення є актуальним завданням сучасного літературознавства.

Мета статті – проаналізувати дискурс пам'яті в художній збірці «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської.

Основні завдання статті – з'ясувати авторську рецепцію тематики Голокосту в контексті досягнень сучасної української постмодерністської лірики; простежити, як реалізується тема історичної пам'яті в книжці; визначити засоби творення художньої реальності в збірці; проаналізувати прийоми інтертекстуальності, застосовані поетесою у розкритті трагедії Бабиного яру.

Методи та методика дослідження. Стаття ґрунтується на прийомах біографічного, психологічного, культурно-історичного, герменевтичного й типологічного методів аналізу художніх текстів.

Виклад основного матеріалу. Тамара Гундорова в дослідженні про український літературний постмодернізм зауважила, що «такі травматичні події, як Голокост, Великий терор, Голодомор, набувають у культурі ХХ століття глобального символічного значення» [Гундорова 2013, с. 13]. Її інтерпретація «Голокосту» чи «Авшвіца» як слів-символів, на думку літературознавиці, «не означає негативного чи неморального сприйняття цих травматичних подій, а навпаки, є підставою для розмов про долю моральності і гуманності в сучасному світі» [Гундорова 2013, с. 13–14]. Отже, історичні події, у яких максимально сконденсовано різні травматичні досвіди, творять поле для художнього вивчення проблем моральності та гуманності людства, для аналітики Франклової «людини в пошуках справжнього сенсу» буття. Художня реконструкція таких досвідів дуже тісно пов'язується із категорією пам'яті. Ця категорія має міждисциплінарний характер, адже вона є об'єктом вивчення і в медицині, і в психології, у філософії, історії, мистецтвознавстві, літературознавстві, політології тощо. Сучасні представники соціогуманітаристики вирізняють поняття культурної пам'яті, що «має свої «точки фіксації», але її горизонт не змінюється з часом. Цими точками фіксації постають вирішальні й доленосні події в минулому, пам'ять про які підтримується за посередництвом культурних форм (тексти, ритуали, пам'ятки) й інституціональних типів комунікації (декламація, свята, участь у громадських заходах), які Ян Ассман пропонує називати «фігурами пам'яті»» [Ассман 2016, с. 12]. Тексти як одна з форм куль-

турної пам'яті формують простір для зображення травматичних досвідів, їх аналітику й проживання. Література також творить простір пам'яті й фіксує в художніх образах події, емоції, настрої людей, що опинилася у складних умовах буття. Інна Левченко, пишучи про рецепцію Голокосту в літературі, зазначила, що «Бабин Яр, Кам'янець-Подільський, Биківня, Янівська – це такі собі території терору, відомості про які радянська влада намагалася знищити. Півстоліття недоскопленості перетворили їх у ландшафти пам'яті» [Левченко 2016]. Отже, Бабин Яр як «ланшафт пам'яті» про жертв Голокосту і загальною жертв нацизму/шовінізму/тоталітаризму є вагомою ідейно-символічною структурою, що дозволяє розбудовувати дискурс пам'яті й формувати поле текстів, у яких кожен голос, кожне свідчення, кожна художня інтерпретація має значення, бо говорить про універсальні цінності загальнолюдського буття, про категорії гуманності й моральності.

Маріанна Кіяновська наголошує, що поети є «справжніми творцями сенсів, нових мов» [Кіяновська 2020]. У них важлива місія – свідчити про біль і смерть, про травми минулого замість тих, хто не може цього зробити, але прагне бути почутим. Таким чином митець стає ретранслятором голосів людей минулого. В одному з інтерв'ю письменниця розкрила процес написання віршів із книжки «Бабин Яр. Голосами», зазначивши, що твори «парадоксальним чином, вписалися в час і стали прямим, безпосереднім, живим (і страхітливим) досвідом» її життя: «Я їх прожила тілом, свідомістю, всією собою. Пишучи їх, я прожила війну, зараз я всією собою проживаю війну ще раз. У Корчака є книга «Сам на сам з Богом. Молитви тих, які не моляться». Молитва за когось – це також і робота пам'яті. «Бабин Яр. Голосами» виявляється, хоч це і жахливо, роботою пам'яті також і заради невинно вбитих в ці дні в Україні» [Кіяновська 2022]. У цих свідченнях авторки збірки важливим є зв'язок історичних контекстів трагедії Бабиного Яру і воєнних подій, які відбуваються в Україні з 2014 року й тривають зараз. Поетеса ставить перед собою важливі художні завдання: і розкрити переживання людей, розстріляних у Бабиному Яру; і наголосити на перегуках минулого й теперішнього; і проявити біль будь-якої нації, будь-якого народу, що піддається планомірному знищенню з боку ворога. Агнешка Матусяк у монографії про деколоніальні змагання української культури та літератури ХХІ століття з посттоталітарною травмою присвячує розділ темі Голокосту в Бабиному Яру [Матусяк 2020, с. 125–161]. Вона наводить такий факт: коли німецькі солдати заходили на завойовані території, то мали з собою фотоапарати й ретельно документували всі події, фіксуючи приниження людей інших культур (і єврейської, і слов'янських), їх смерті. У фотохроніці Бабиного Яру більшу частину становили світліни оголених жінок, матерів із дітьми, а також світліни особистих речей розстріляних: «... левова частка світлин стосується жінок (декотрі з них на пізніх стадіях вагітності), дівчат і дітей. Чимало серед тих фотографій важко назвати механічною

реєстрацією реальності, що має на меті передати фактографічне знання про стан речей; вони є прикладом чоловічого погляду, який сприймає жінку як об'єкт *delectatio morose* (зловтіха – О.К.) чи *desiderium* (бажання, потреба – О.К.)» [Матусяк 2020, с. 135]. У збірці «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської є 67 віршів. Загалом за час творчої праці над матеріалом, за словами авторки, було написано близько 302 текстів. У тих 67 поетичних свідченнях найбільше звучить голосів саме жінок і дітей. Уже перші рядки багатьох віршів показують, що свою оповідь веде жінка або дитина («Я би вмерла на вулиці цій або тій що за рогом...»; «Не врятую нікого це шкода / Я хотів барабан і матусю...»; «Я виживу і стану просто татом...»; «На пероні впокоїлись двійко в обіймах третьої / меншенький зовсім на серці...»; «За цю війну я навіть аж підріс / ходив у другий клас я був би...»; «Бідна мама моя все благала просила втікай...») [Кіяновська 2017]. Отже, вірші збірки «Бабин Яр. Голосами» – це не тільки духовна робота зі збереження пам'яті про жертв, убитих у Бабиному Яру, це й реквієм за всіма жертвами, які загинули від рук носіїв злочинних ідей тоталітаризму. Письменники фіксують явища дегуманізації людства, адже вбивство найменш захищених верств населення (жінок, дітей, людей похилого віку) – страшний злочин.

«Наповнити очі сльозами щоби не текли...» – перша поезія збірки «Бабин Яр. Голосами», у якій форма вираження ліричного сюжету подається як потік думок людини/дитини, що втратили свій звичний світ, власну систему координат. Ія Ківа зауважила таку особливість поезики віршів книжки: «Слова ніби насуваються одне на одне, мова перетворюється на потік, без вдихів і видихів, так, ніби кожне слово завдає страшного болю, а говоріння забирає всю енергію» [Ківа 2017].

Біль ліричного героя затиснений і витіснений, щоб він не вбив його, адже втрачено все, чим жилося раніше. В уяві моделюється нове буття із звичними й дорогими серцю частинами (домом, матір'ю, крамницею, де можна купити необхідні продукти – хліб, молоко):

*наповнити очі такими сльозами
щоби не текли
солонішими аніж сіль кам'янішими
аніж камінь
і дім збудувати з усього що всюди
й не знати коли
було у дитинстві у небі в пісочниці під руками
придумати маму нехай буде хаву
таку щоб була моя
щоби голову мила мені щоб була
чи просто була і мною...*
[Кіяновська 2017, с. 7].

Щоб вижити, потрібно мати «важкі механізми придумавань витіснень крила крила» [Кіяновська 2017, с. 7]. Авторка глибоко занурюється у сферу підсвідомого людини, яка опинилася на межі буття та смерті. І фіксує у психіці ліричного героя такий стан, коли потрібні значимі речі, які дозволять жити далі, стануть внутрішньою опорою. Загалом у по-

етиці віршів збірки спостерігаємо змалювання побутових речей, звичних у повсякденні, що набувають у трагічні моменти буття символічного значення (приміром, в аналізованій поезії це вже згадані образи крамниці, де купувався хліб, молоко; пісочниця, у якій колись гралася дитина і яка дає відчуття безтурботності й радості; образи дому та матері тощо).

Погляд ліричних героїв поезій перед обличчям смерті вихоплює ніби побутові речі з виру життя, але ці речі пов'язували їхнє існування з уявленням про миті щастя. У вірші *«Лежати́му як вна́в і проти сонця...»* такою на позір побутовою деталлю є образ *«суконця на два кашкети»*, куплені матір'ю. Деталізується навіть колір майбутніх кашкетів й емоції дітей від нових речей:

*а мама ще ж купила нам суко́нця
на два кашкети два малино́ві
ми міря́лись із сашею у кого
гарні́ший наві́ть били́сь я́кось раз...*

[Кіяновська 2017, с. 54].

Поетичний наратив у віршах збірки – це стилізація під повсякденне мовлення жертв Бабиного Яру. Це художні монологи, діалоги ліричних героїв із родичами, близькими людьми, невласне пряма мова, потік думок. Саме тому в поетичному синтаксисі книжки переважають неповні, еліптичні речення. Наприклад, у вірші *«Бідна мама моя все благала просила втікай...»* потік думок Йосі передається через форму уявного діалогу з матір'ю:

*бідна мама моя все благала просила втікай
чуєш йосю втікай не дивися на мене каліку
я ж без неї не міг утекти
ще не край ще не край
думав я ще не край відчуваючи тугу велику...*

[Кіяновська 2017, с. 50].

Посилюють враження від трагічних картин людського горя численні потвори, які часто використовує Маріанна Кіяновська у структурі поетичної фрази. Характерною в цьому аспекті є поезія *«У кімнаті була висіла...»*, у якій описано переживання молодої жінки, що втратила коханого. Мати вбитого чоловіка, збожеволівши від втрати, звинувачує її в тому, що вона залишилася жива, а її син загинув:

*...мама вранці його прибігла
мама вранці його прибігла
мама вранці його прибігла
запитала чи знаю
я не знала всю ніч не спала
я не знала всю ніч не спала
я не знала всю ніч не спала
чула постріли з яру
я не маю вже каже сина <...>
а тебе проклинаю
ти живеш а його не стало
ти живеш а його не стало
ти живеш а його не стало
май це вірко за кару...*

[Кіяновська 2017, сс. 46-47].

Зацитований текст демонструє активне використання синтаксичних повторів, які виконують важливу художню функцію – увиразнюють душевні переживання і дівчини, і матері коханого. До

такого прийому Маріанна Кіяновська звертається в багатьох поезіях збірки «Бабин Яр. Голосами». Домінантою її творчої манери в цій книжці є саме робота з можливостями поетичного синтаксису, які, передаючи внутрішні стани учасників трагедії, дозволяють створити простір пам'яті через призму їхнього суб'єктивного сприйняття і в такий спосіб максимально наближають реципієнта до проживання історії жертв, убитих у Бабиному Яру. Завдяки вдало скомпонованому художньому матеріалу погляд читача вихопить із виру текстів-фрагментів значущі історичні і психологічні деталі:

- імена зображуваних ліричних персонажів показуватимуть національну приналежність (тут як єврейські номінативи (Рахиль, Йося, Роза, Іцхак, Давид, Аврам, Циля та ін.), так і характерні для українського ономастикону (Мирон, Вірка, Омелько, Мотря, Марина, Іван та ін.);

- *топос Києва* (у вірші «Я от думаю ми наче шуки і окуні ловимось...», зокрема, згадується євбаз; у поезії «Вмираю, вмира... вмираю» відтворено образ диких груш під Києвом, ніким не зібраних);

- *широкий контекст вживання поняття «яр»*, що є символом Бабиного Яру і місця смерті («В яр кажуть ті що зі зброєю тим що без неї...»; «У кімнаті була висіла...»; «Дуже горло боліло сьогодні і ніби на зло...» та ін.);

- *опис стану людей, приречених на смерть* («Ці вулиці вже руїни ще може не всі та вже...»; «Тільки зараз можу про це сказати...»; «У мене куля під язиком точніше гільза присмак металу...»; «Вмираю вмира... вмираю...»; «Забути чи все ж таки ні в ці хвилини останні...» та ін.);

- *деталізація побуту людей до війни і під час масових розстрілів* (побутові деталі стають символічним втіленням звичного мирного життя: «Танцювала здається колись у балеті...» (деталь одягу – біла кофтина з кантиком); «Лежатиму як впаів і проти сонця» (малинові кашкети); «Дуже горло боліло сьогодні і ніби на зло...» (образ Яника Потоцького, який носив кози «у кепці траву») тощо.

Маріанна Кіяновська у збірці «Бабин Яр. Голосами» не тільки здійснює художню реконструкцію «голосів» учасників трагедії. Вона також пише про глобальні, універсальні смисли, які подає через призму екзистенційних тем та мотивів (буття і смерті; ідентичності; автентичності власного існування; страждання; волі до життя; самотності; абсурду буття; надії; любові). У творах книжки – широка палітра екзистенціалів, що проєктуються як на трагедію Голокосту, так і загалом на трагедію буття людства в дегуманізованому тоталітарному суспільстві. З-поміж жертв Бабиного Яру змушені були залишитися й ті, хто б засвідчив злочини проти людства. В одній із поезій збірки поетеса зафіксує саме такий «голос» вцілілого:

*щоб свідчити мушу вціліти не вижити ні вціліти це інше ніж вижити голосу ради бо вижити в цій перепроклятій богом війни подібно до зради і вдруге до смертної зради...
...щоб свідчити мушу вціліти і вибратись з ями...*

(«Щоб свідчити мушу вціліти не вижити ні...»)

[Кіяновська 2017, с. 34].

На межі буття і смерті людина максимально наближена до своєї суті. Інстинкт виживання спонукатиме рятувати себе на фізичному рівні, але духовним порятунком у ситуації абсурду буття стають внутрішні опори, внутрішня вертикаль, усвідомлений обов'язок вижити, щоб засвідчити жахливі злочини масових убивств невинних людей: «*Тепер я всього лише мушу вціліти за тих / хто тут коло мене і зліва і справа і всюди / хтось дихав іще я це чула та врешті затих / щоб свідчити мушу вціліти простіть мені люди...*» [Кіяновська 2017, с. 34]. Рядки зі збірки Маріанни Кіяновської, виданої в 2017 році, вражають апокаліптичними картинками війни, що окреслена топосом Бабиного Яру, але кожен текст розвиває не тільки локальну тему розстрілів у вересні 1941 року. У віршах звучать філософські мотиви життя людини в умовах зламу епох, змін у суспільному бутті, що проєктуються й на події 2014 року, і на події, започатковані 24 лютого 2022 року. Художні тексти збірки «Бабин Яр. Голосами» є творами з універсальними, загальнолюдськими й національними смислами. «Голоси» вбитих у Бабиному Яру виражають біль і трагедію кожної безневинно вбитої людини. Художня реальність збірки вражає апокаліптичними картинками смерті, що творяться в естетиці постмодернізму (екзистенційна тематика; інтерес до естетичних категорій трагічного, потворного; інтертекстуальність; верліброва техніка; еkleктизм; «колажна» техніка в зображенні долі розстріляних у Бабиному Яру людей). Варто зазначити, що тексти Маріанни Кіяновської насичені органічно поєднаними зоровими, запаховими, дотиковими образами:

*...нас женуть до яру всю колону
дуже страшно холодно болить
зовсім поруч нотки кардамону
пахне сукня лійна лиш мить
лиш на мить війнуло густо й щемко
як в аптеці тата на сирці...*

(«Щастя це сьогоднішнє і вічне...»)

[Кіяновська 2017, с. 20].

Усі ці образи теж формують простір пам'яті й наближають реципієнта до максимального занурення в стани, прожиті жертвами нацистських розправ. На думку Аляйди Ассман, «простори спогаду постають через часткове висвітлення минулого, коли його потребує індивід або група задля смислоутворення, заснування ідентичності, орієнтації в житті, мотивації власних дій» [Ассман 2016, с. 426]. Дослідниця зауважує, що «такі спогади, пов'язані з індивідуальними або колективними носіями, формуються принципово перспективно: у певний момент теперішнього висвітлюється відрізок із минулого таким чином, що він звільняє горизонт майбутнього» [Ассман 2016, с. 426]. Поетична збірка «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської власне й розбудовує корпус смислоутворювальних понять: ідентичності (особистісної та індивідуальної); цінностей; морально-етичних орієнтирів; духовної

вертикалі; сенсу буття. Призма історичної пам'яті (утіленої через місткий образ-символ Бабиного Яру) в структурі аналізованої книжки дає не тільки часовий зріз Другої світової війни, а й екстраполює досвід травми на загальнолюдський, позачасовий рівень, а в контексті нинішніх реалій України актуалізує проблематику самоідентифікації українського народу, його духовних основ, внутрішньої сили для відстоювання себе й розбудови справжніх сенсів національного буття.

Висновки. Отже, Маріанна Кіяновська як поетеса візіонерського типу виявляє нові способи трактування теми історичної пам'яті у просторі по-

стмодерністського тексту. Вона моделює психологічні стани людини в екзистенційних умовах буття й передає живий нерв трагедії Бабиного Яру через голоси жертв Голокосту. У збірці осмислюється цілий спектр екзистенційних тем та мотивів: життя і смерті, війни, убивств, самотності людини, страху, страждання, надії, любові, що надає авторському тексту понадчасовості й актуальності.

Поезії збірки «Бабин Яр. Голосами» є взірцями сучасної філософської, метафізичної лірики, у яких трагедія Бабиного Яру представлена в новітній художній парадигмі – крізь призму сприйняття особистості ХХІ століття.

Література

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2016. 440 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм: монографія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Критика, 2013. 344 с.
3. Діденко Д. «Все починалося з мови насилля»: Маріанна Кіяновська про Бабин Яр, особисту трагедію та відновлення пам'яті сайт *LB.ua* 2019. 19 вересня. URL: https://lb.ua/culture/2019/09/19/437443_vse_pochinaietsya_z_movi_nasillya.html (дата звернення 23.04.2024).
4. Зарахович О. Своя пам'ять. Кіяновська М. Бабин Яр. Голосами. Київ: Дух і літера, 2017. С. 101–108.
5. Ківа І. Плач Рахилі. *Збруч* 2017. 25 липня. URL: <https://zbruc.eu/node/68821> (дата звернення 23.04.2024).
6. Кіяновська М. Бабин Яр. Голосами. Київ: Дух і літера, 2017. 112 с.
7. Кіяновська М. Молитва за когось – це також і робота пам'яті. 2022. 7 червня. *PenUkraine*. URL: <https://pen.org.ua/molitva-za-kogos-ce-takozh-i-robota-pam-yati> (дата звернення 28.04.2024).
8. Кіяновська М. Оце слово «голоси» – не випадково. Я себе з цією книжкою почуваю трохи таким радіоприймачем: інтерв'ю з Любов'ю Базів. *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2892000-mariannakianovska-poetesa-laureatka-sevcenkivskoi-premii.html> (дата звернення 21.04.2024).
9. Котик-Чубінська М. Багатоголосся поезії Маріанни Кіяновської. *ЛітАкцент – світ сучасної літератури*. URL: <http://litakcent.com/2013/04/03/bahatoholosja-poeziji-marianny-kijanovskoji/> (дата звернення 23.04.2024).
10. Коцарев О. Монологи масових розстрілів. *День*. 2017. 18–19 серп. (№ 145/146). С. 31. Рец. на кн.: Бабин Яр: [поезії] Київ: Дух і Літера, 2017. 112 с.
11. Левченко І. Голокост і література: тексти як свідчення доби. *Читомо*. 2016. URL: <http://surl.li/echut> (дата звернення 28.04.2024).
12. Матусяк А. Вийти з мовчання. Деколоніальні змагання української культури та літератури ХХІ століття з посттоталітарною травмою / з польської переклав Андрій Бондар. Львів: ЛА «Піраміда», 2020. 308 с.
13. Пешкова А. Маріанна Кіяновська. Бабин Яр. Голосами. *Критика*. 2018. Число 7–8. С. 249–250. URL: https://krytyka.com/ua/reviews/babyn-yar-holosamy?domain_switch=full (дата звернення 24.04.2024).
14. Терещук Г. Голоси Бабиного Яру ожили у поезії Маріанни Кіяновської *Радіо Свобода* 2020. 7 березня URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30473973.html> (дата звернення 30.04.2024).
15. #PEN_TEN: Інтерв'ю з Маріанною Кіяновською (підготувала Катерина Чамлай). *PenUkraine* 2020. 7 травня URL: https://pen.org.ua/pen_ten-interv-yu-z-mariannouy-kiyanovskoouy (дата звернення 24.04.2024).

References

1. Assman A. (2016) *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty* [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv: Nika-Tsentr. 440 s. [in Ukrainian].
2. Hundorova T. (2013) *Pisliachornobylska biblioteka: Ukrainyskyi literaturnyi postmodernizm: monohrafiia*. [Post-Chernobyl Library: Ukrainian Literary Postmodernism] Vyd. 2-he, vypr. i dopov. Kyiv: Krytyka. 344 s. [in Ukrainian].
3. Didenko D. (2019) «Vse pochynalosia z movy nasyllia»: Marianna Kiiianovska pro Babyn Yar, osobystu trahediiu ta vidnovlennia pam'iaty [«It all started with the language of violence»: Marianna Kiyianovska about Babyn Yar, personal tragedy and restoration of memory]. *LB.ua* URL: https://lb.ua/culture/2019/09/19/437443_vse_pochinaietsya_z_movi_nasillya.html (data zvernennia 23.04.2024) [in Ukrainian].
4. Zarakhovych O. (2017) *Svoia pamiat* [Own memory]. Kiiianovska M. Babyn Yar. Holosamy. Kyiv: Dukh i litera. S. 101–108 [in Ukrainian].
5. Kiva I. (2017) *Plach Rakhyli* [Rachel's cry]. *Zbruch*. URL: <https://zbruc.eu/node/68821> (data zvernennia

23.04.2024) [in Ukrainian].

6. Kiianovska M. (2017) Babyn Yar. Holosamy [Babin Yar. With voices]. Kyiv: Dukh i litera. 112 s. [in Ukrainian].

7. Kiianovska M. (2022) Molytva za kohos – tse takozh i robota pamiaty [Praying for someone is also a work of memory]. *PenUkraine*. URL: <https://pen.org.ua/molitva-za-kogos-ce-takozh-i-robota-pam-yati> (data zvernennia 28.04.2024) [in Ukrainian].

8. Kiianovska M. Otse slovo «holosy» – ne vypadkovo. Ya sebe z tsiieiu knyzhkoiu pochuvaiu trokhy takym radiopryimachem: interviu z Liuboviu Baziv. *Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2892000-mariannakianovska-poetesa-laureatka-sevcenkivskoi-premii.html> (data zvernennia 21.04.2024) [in Ukrainian].

9. Kotyk-Chubinska M. Bahatoholossia poezii Marianny Kiianovskoi [Marianna Kiyanovska's polyphonic poetry]. *LitAktsent – svit suchasnoi literatury*. URL: <http://litakcent.com/2013/04/03/bahatoholossja-poeziji-marianny-kijanovskoi/> (data zvernennia 23.04.2024) [in Ukrainian].

10. Kotsarev O. (2017) Monolohy masovykh rozstriliv [Monologues of mass shootings]. *Den*. 18-19 serp. (# 145/146). S. 31. Rets. na kn.: Babyn Yar: [poezii]. Kyiv: Dukh i Litera, 2017. 112 s. [in Ukrainian].

11. Levchenko I. (2016) Holokost i literatura: teksty yak svidchennia doby. [Holocaust and literature: texts as evidence of the times]. *Chytomo*. URL: <http://surl.li/echut> (data zvernennia 28.04.2024) [in Ukrainian].

12. Matusiak A. (2020) Vyity z movchannia. Dekolonialni zmahannia ukrainskoi kultury ta literatury XXI stolittia z posttotalitarnoiu travmoiu [Break out of silence. Decolonial competitions of Ukrainian culture and literature of the 21st century with post-totalitarian trauma] / z polskoi pereklav Andrii Bondar. Lviv: LA «Piramida». 308 s. [in Ukrainian].

13. Pieshkova A. (2018) Marianna Kiianovska. Babyn Yar. Holosamy. [Marianna Kiyanovska. Babin Yar. With voices]. *Krytyka*. Chyso 7–8. S. 249–250. URL: https://krytyka.com/ua/reviews/babyn-yar-holosamy?domain_switch=full (data zvernennia 24.04.2024) [in Ukrainian].

14. Tereshchuk H. (2020) Holosy Babynoho Yaru ozhyly u poezii Marianny Kiianovskoi [The voices of Babyn Yar came to life in Marianna Kiyanovska's poetry]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30473973.html> (data zvernennia 30.04.2024) [in Ukrainian].

15. #PEN_TEN: Interviu z Mariannoiu Kiianovskoiu [Interview with Marianna Kiianovska] (pidhotuvala Kateryna Chamlai). *PenUkraine* (2020) URL: https://pen.org.ua/pen_ten-interv-yu-z-mariannoyu-kijanovskoyu (data zvernennia 24.04.2024) [in Ukrainian].

THE THEME OF HISTORICAL MEMORY IN THE COLLECTION “THE VOICES OF BABYN YAR” BY MARIANNA KIYANOVSKA

Abstract. The article presents an analysis of the collection «The Voices of Babyn Yar» by Marianna Kiyanovska, a contemporary Ukrainian poet and winner of the Taras Shevchenko National Prize. Marianna Kiyanovska is the author of the collections “Incarnation”, “Wreaths of Sonnets”, “Creation of Myths”, “Ordinary Language”, “373”, “The Voices of Babyn Yar”, “Living Transformations”, etc. The poems in the book «The Voices of Babyn Yar» are analysed in the context of the theme of historical memory, which is considered at both the collective and individual-personal levels.

The purpose of the article is to analyse the discourse of memory in the art collection «The Voices of Babyn Yar». The objective of this study was to examine the author's perspective on the Holocaust within the context of contemporary Ukrainian postmodernist poetry. In particular, the study aimed to identify how the theme of historical memory is represented in the book and to analyse the poet's use of intertextuality in exploring the tragedy of Babyn Yar. The article employs a range of analytical techniques, including those derived from biographical, psychological, cultural and historical studies, hermeneutics and typology, in order to examine literary texts.

It is argued that Marianna Kiyanovska, as a visionary poet, offers new insights into the theme of historical memory in the context of postmodern literature. Her work models human psychological states in existential conditions and conveys the living nerve of the Babyn Yar tragedy through the voices of Holocaust victims. The collection encompasses a multitude of existential themes and motifs, including life and death, war, murder, human loneliness, fear, suffering, hope, and love. These themes and motifs imbue the author's text with a sense of timelessness and relevance.

In conclusion, it is observed that the poems of the collection «The Voices of Babyn Yar» demonstrate a clear engagement with the historical event that gave rise to them. The poems in the collection represent a contemporary philosophical and metaphysical approach to poetry, in which the tragedy of Babyn Yar is presented through the lens of the twenty-first century personality.

Keywords: Marianna Kiyanovska, contemporary poetry, the theme of memory, poetics, postmodernism, intertextuality, Babyn Yar, artistic thinking.

© Кузьма О., 2024 р.

Оксана Кузьма – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; oksana.kuzma@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1590-1624>

Oksana Kuzma – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; oksana.kuzma@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1590-1624>